

De architectuurtekeningen van de kinderen van het Utrechtse Burgerweeshuis

Thomas H.von der Dunk

In de verzameling van de Topografische Atlas van het Gemeentearchief van Utrecht bevindt zich een unieke collectie tekeningen waaraan tot dusverre nog weinig aandacht is besteed. Het gaat om tekeningen die op het eind van de achttiende eeuw vervaardigd zijn door kinderen uit het Gereformeerd Burgerweeshuis, die naast dier- en figuurstudies, koetsen en kabinetten, canapees en bedden ook bouwkundige voorstellingen tot onderwerp hebben.¹ Een groot deel van deze bladen is gesigneerd, enkele zijn daarnaast ook gedateerd. Onmiskennbaar vervulden zij meestal een functie bij de opleiding van de weesjongens, die vanaf de pubertijd bij een vakman in de stad werden uitbesteed om een ambacht, bijvoorbeeld timmeren of schilderen, te leren. Voor hen was enige kennis van het tekenen immers van belang.

Het bestaan van deze tekeningen wordt slechts in het voorbijgaan gememoreerd in het korte overzichtsartikel dat Graafhuis dertig jaar geleden aan het tekenonderwijs in het Burgerweeshuis wijdde.² Voorts komen zij ter sprake in het boekje van Van Tilborg en Hoogenboom over het Utrechtse tekenonderwijs in zijn algemeenheid, waarin ook op een paar pagina's dat in het Gereformeerd Burgerweeshuis aan bod komt.³ Graafhuis vermeldt daarbij ook nog, dat alle bewaarde tekeningen uit de tijd van de eerste tekenleraar die aan het Burgerweeshuis verbonden was stamden, en wel dat zij uit de periode 1774-1790 zouden dateren.⁴ Een nadere kunsthistorische 'plaatsbepaling' bleef tot nu toe evenwel uit.

In het navolgende korte opstel zal getracht worden voor de bouwkundige tekeningen een antwoord te vinden op enkele vragen die daarvoor relevant zijn. Allereerst, van wie de tekeningen stamden, en wat er over de loopbaanplanning van de makers bekend is. Ten tweede, een zo precies mogelijke datering van de bewaarde bladen. En ten derde, in samenhang daarmee, iets over het stilistisch 'niveau' van de weergegeven gebouwen: in hoeverre sloot men in het tekenonderwijs in het Utrechtse Burgerweeshuis aan bij de nieuwste ontwikkelingen op dit terrein, en nam men kennis van de opkomst van het neoclassicisme, die samenhangt met de overgang van de Lodewijk XV-stijl naar de Lodewijk XVI-stijl?

Anders dan over het kunstonderwijs aan de prestigieuze Fundatie van Renswoude, waar vanaf 1761 de meest getalenteerde weeskinderen uit het Stadskinderhuis een vak konden leren,⁵ is over dat in het Gereformeerd Burgerweeshuis in de tweede helft van de achttiende eeuw nog vrij weinig bekend.⁶

We weten slechts, dat de regenten in 1766 – ongetwijfeld naar het voorbeeld van de immers slechts even tevoren opgerichte Fundatie – besloten om voor de hen toevertrouwde pupillen een aparte tekenleraar aan te zoeken, en dat zij deze pas na drie jaar speuren vonden in de persoon van de beeldhouwer Arnoldus Koopman, de enige kandidaat die zich in al die tijd voor het docentschap had aangemeld.⁷ Koopman was vervolgens tot zijn pensionering in 1801 – hij overleed in 1805 – in die hoedanigheid aan het weeshuis verbonden. Conform zijn instructie gaf hij 's winters, d.w.z. van 1 oktober tot 30 april, vier keer per week 's avonds van negen tot tien tekenles, vermoedelijk aan een tien tot twintig leerlingen (op een totaal van honderd-twintig wezen) tegelijk.⁸ Over zijn achtergrond is niets overgeleverd, en evenmin is enig kunstwerk van zijn eigen hand bewaard gebleven.⁹

Bij zijn onderwijs lag, ook met het oog op het vak dat de wezen leerden, het accent sterk op technische tekeningen. Van de 296 bewaarde tekeningen, die als gezegd alle uit zijn tijd stammen, hebben er dan ook 73 een bouwkundig voorwerp tot onderwerp.¹⁰ 55 stuks zijn van de hand van 21 verschillende weesjongens, waarbij dan nog eens 18 ongesigeneerde tekeningen komen, waarvan de maker dientengevolge (althans voorlopig) niet identificeerbaar is. Helaas bevinden zich juist onder deze laatste enige, die zeer interessant zijn.

Een groot deel van de bladen betreft nauwkeurige studies van de klassieke zuilordes, met name van kapiteel en zuilvoet afzonderlijk, en met name van de beide eenvoudigste ordes, de Toscaanse en de Dorische. Liefst vijftwintig tekeningen behoren tot deze categorie. Zij zijn ongetwijfeld gemaakt naar voorbeeldenboeken als het *Cort onderwijs van de vijf Colomen* van Simon Bosboom, waarvan bekend is dat Koopman het voor zijn leerlingen had aangeschaft.¹¹ Al in 1774 had hij overigens daarnaast de nodige losse architectuurtekeningen als studiemateriaal gekocht.¹²

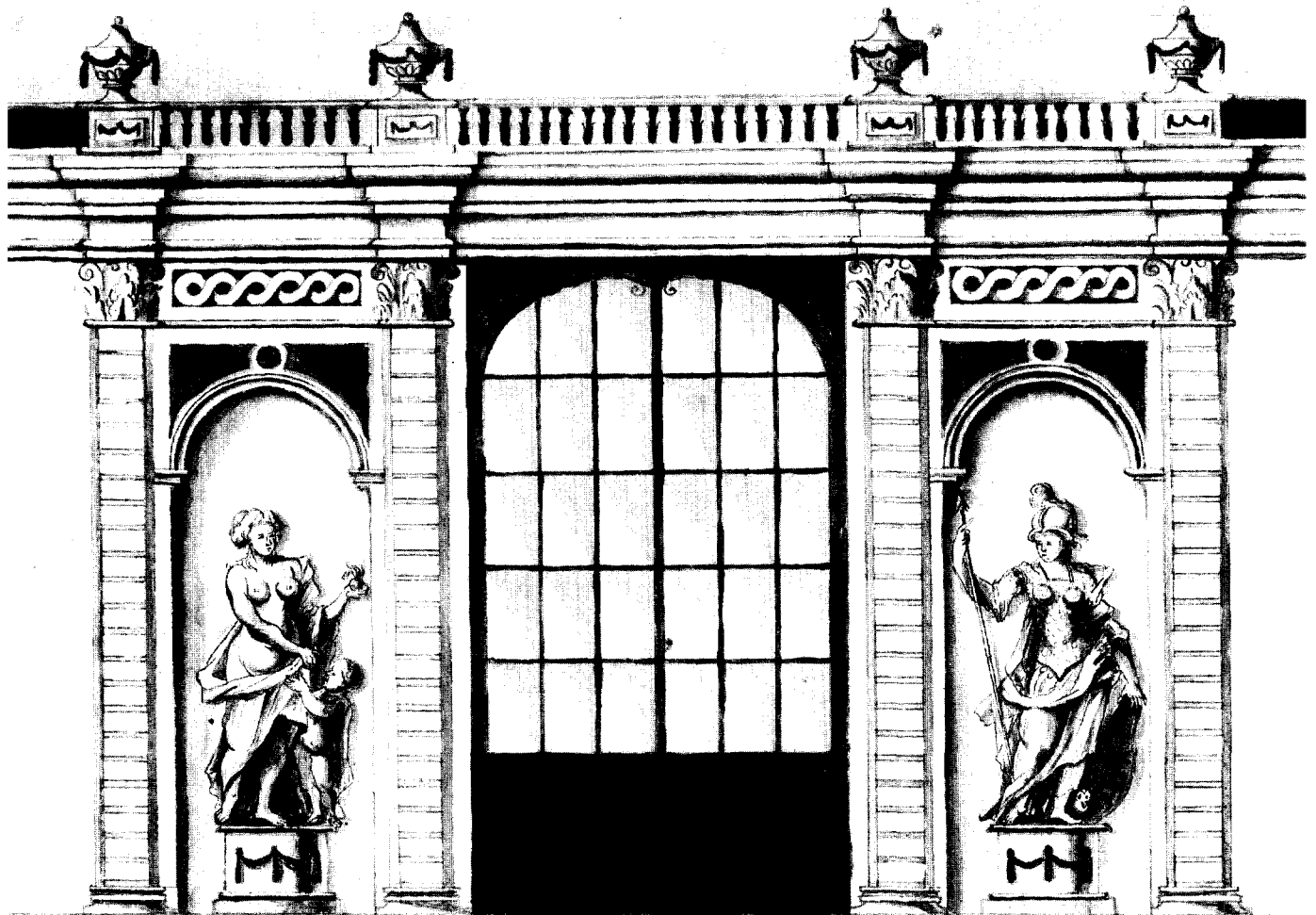
Daarnaast valt een grote verzameling – dertien stuks – trappen op, alsmede de nodige plattegronden van woonhuizen en tekeningen van dak- en kapconstructies, in totaal een vijftiental. Tot slot zijn er nog een dozijn meer bijzondere bladen, die daarom ook voor de stilistische vraag veel interessanter zijn, omdat het hier geen standaard-oefenmateriaal zoals in het geval van de klassieke kapitelen van Bosboom, maar vermoedelijk eigenhandige ontwerpen betreft. Hiertoe behoren ondermeer drie theekoepels, een ontwerp voor een orgelfront en voor een tuinpriël, een paar tuinhekken en

-poorten, een eenvoudige maar elegante smalle stadswoning, alsmede een drietal meer uitgewerkte ontwerpen voor de voorgevel van een herenhuis.

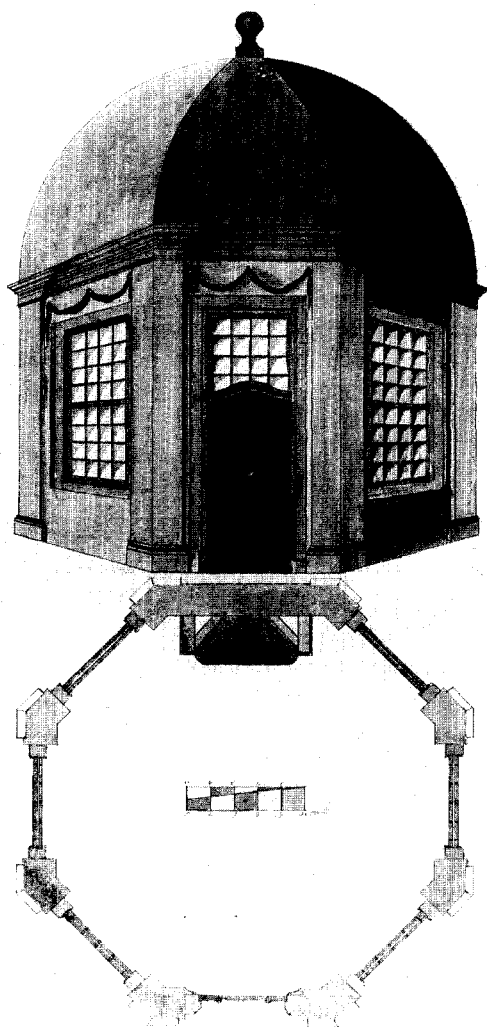
De weesjongens bleven in de regel in het Burgerweeshuis tot hun 23e, 24e of 25e levensjaar, en vertrokken dan met Pasen. De dag van inkomst en vertrek is uiteraard in de weeshuisregisters exact opgetekend, evenals de naam van de ouders en het beroep van de vader.¹³ Aan de hand van de doopboekextracten, die bij de requesten met verzoeken om opname van de wezen gevoegd zijn, valt voorts ook hun leeftijd te bepalen.¹⁴

Vanaf het moment dat zij een jaar of 15 waren, waren de

wezen overdag zoveel mogelijk bij een ambachtsman in de leer geweest, zodat zij op het moment dat zij uit huis gingen er dus al een kleine tien jaar praktijkervaring op hadden zitten. Jaarlijks, ingaande in de tweede helft van maart, werden de jongens tegen een van te voren vastgestelde vergoeding – die in de loop van de leertijd aanmerkelijk steeg – uitbested, waarbij zij veelal meerdere jaren achtereen bij dezelfde baas werkten. De lijsten van deze bestedingen zijn voor de periode 1719-1829 bewaard gebleven, waarbij zij voor de jaren 1794 tot en met 1798 evenwel ontbreken.¹⁵ De eerste van de eentwintig voor ons interessante wezen wiens naam in deze lijsten valt is Herman Frederik Koopman, die op 1 augustus 1759 met twee oudere broers in het gesticht werd opgeno-

Nicolaas Visser 1782

Afb. 2. Achtkante tuinkoepel, opstand en plattegrond.
 Johannes van de Groenekan, ca. 1780?
 GA Utrecht, Top. Atlas inv.nr. 121, tekening nr. 79.

men, in 1764 op bijna 10-jarige leeftijd – uitzonderlijk vroeg dus – op knoopmaken ging, maar dit al na twee jaar voor het vak van schrijnwerker verwisselde en tot zijn vertrek in 1778 als zodanig werd opgeleid. Zijn vergoeding bedroeg de eerste jaren slechts 3 stuivers per week, maar nadat hij in 1770 van meester was veranderd, steeg dit zeer snel, en in de zeven jaar dat hij nadien continu bij Willem Waaijon werkzaam was, klom de som van 10 tot 32 stuivers, om in zijn laatste jaar bij Pieter Ras op 2 gulden uit te komen.¹⁶ De laatste van de eenentwintig was Andries Wiekart, die in 1793 nog op timmeren was, en in 1797 – ook als laatste van de eenentwintig – uit huis zou gaan.

Werpt men een blik op de praktijkopleiding van de weesjongens van wier hand bouwkundige tekeningen bewaard zijn gebleven, dan valt vooral het grote aantal aanstaande timmerlie-

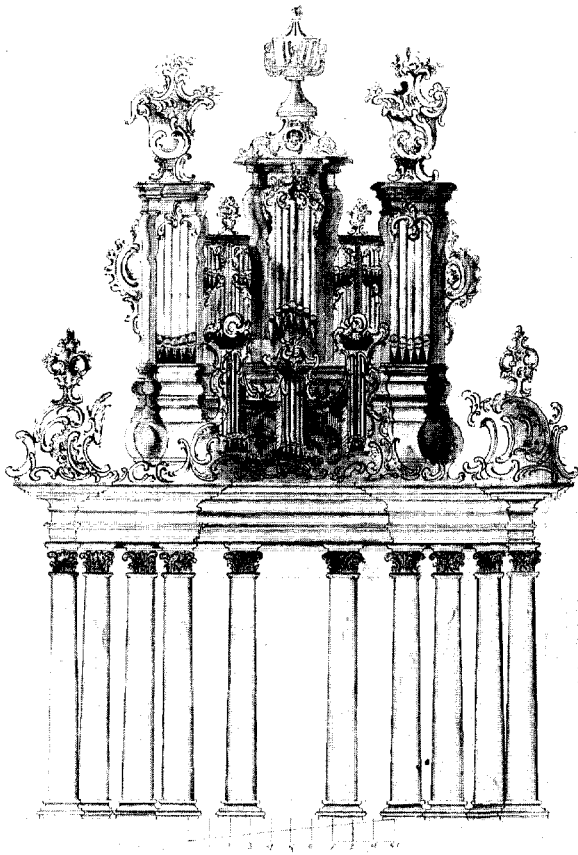
den op, vijftien in totaal, waarvan er twee – Johannes Mica en Abraham Vernee – eerst vier jaar bij een schrijnwerker, en dan pas vier jaar bij een timmerman in de leer waren. Mica zou in 1783 na afronding van zijn achtjarige opleiding op 25-jarige leeftijd samen met de timmermansleerling Wouter Nicolaas van der Weerd (van wie wel een schets van een ornament en een schets met allerlei meubels, maar geen bouwtekeningen bewaard zijn) met een studiebeurs van de regenten naar Parijs gaan om zich verder “op de Architecture” toe te leggen. Hij keerde het jaar daarop naar Nederland terug, waarbij hij voor zijn houten model van een dakkap uit de kas van het weeshuis een beloning ontving.¹⁷ Ook Jacobus Pretten, van wie we naast een blad met twee schoorsteenmantels drie tekeningen van trappen bezitten, deed eerst twee jaar iets anders – witwerken bij Izaak Vermeer – voor hij op timmeren ging, wat hij vijf jaar lang, tot zijn vertrek in 1782, zou volhouden.

Onlogisch was dit overwicht aan timmerlieden uiteraard niet, want juist zij hadden het meeste baat bij enige tekenervaring op bouwkundig vlak. Toen de regenten in 1766 besloten tot de aanstelling van een tekenmeester over te gaan, hadden zij immers niets voor niets opgemerkt dat deze van groot nut zou zijn “voornaamelijk voor diegeenen, die zich toeleggen op het ambacht van Timmeren, Beeldhouden, Schrijnwerken of goudsmiden”; de wezen zouden daartoe “tot meerder perfectie” in hun ambacht kunnen komen.¹⁸ Alle leerlingen moesten daarbij ornamenten tekenen, maar daarnaast maakten zij ook tekeningen die direct aansloten bij hun opleiding: aanstaande schrijnwerkers brachten meubels ten papieren, aanstaande zadelmakers koetsen.¹⁹

De weinige wezen die wel voor een bewaard gebleven architectonisch ontwerp tekenden maar niet in het timmervak opgeleid werden, bekwaamden zich overdag dan ook in een verwante discipline, en maakten bovendien binnen de bouwkundige bandbreedte juist ontwerpen die in thematisch opzicht speciaal bij hun geplande toekomstige beroep pasten: schildersleerling Ludovicus Johannes la Febre maakte in 1786 een tekening van een plafond, schrijnwerkersleerling Herman Frederik Koopman een ontwerp voor een orgelfront, en glazenmakersleerling Gerrit Stalburg hield het naast een tuinvaas tweemaal op theekeopels – een categorie gebouwen die van nature grossiert in glas.

Ook de trappen van Mica en Vernee – beide immers half schrijnwerker, half timmerman – vormden in dit opzicht voor de betrokkenen een zinnige oefening. Hetzelfde gold eveneens enigszins voor de twee tekeningen van Nicolaas Visser uit 1782 die toen, inmiddels al zeven jaar bij de schilder Hendrik de Graaf in de leer, zich wilde toeleggen op de fijnschilderkunst²⁰ en later in Utrecht schildersknecht zou worden.²¹ Zijn blad met een tuinpriël met beelden (afb.1) draagt meer een tekenachtig dan een technisch karakter, en verraadt, vooral in de bevallig weergegeven vazen en sculpturen, eerder de losse hand van een aankomend decorateur dan de lineaal van een timmergezel. Van hem is verder een hele reeks van studies van portretten en personen bewaard gebleven, een thema dat hem ongetwijfeld beter lag.

Minder verband valt er te constateren tussen het werk

Afb. 3. Orgelfront.
Herman Frederik Koopman, ca. 1775?
GA Utrecht, Top. Atlas inv.nr. 121, tekening nr. 116.

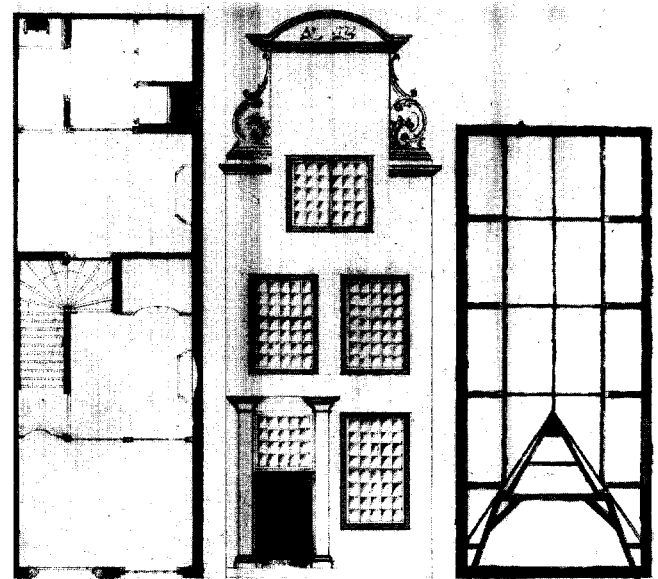
overdag en het werk 's avonds van beoogd schrijver – hij zou het later overigens tot schoolmeester brengen²² – Dirk van der Zwan, wiens kansen om zijn bouwtekeningen voor een poort en een tuinhok zelf uittevoeren beroepshalve niet hoog aangeslagen kunnen worden. De meeste van de liefst achttien van zijn hand bewaarde tekeningen betreffen dan ook geen architectuur, maar vazen en vooral allerhande ornamenten. Maar alleen aanstaand kleermaker Jan Christoffel Leijtz valt in dit opzicht met zijn schets van een schoorsteenmantel (?) geheel uit de boot.

De meeste toekomstige timmerlieden beperkten zich, afgaande op het bewaarde materiaal, hoofdzakelijk tot het natekenen van de klassieke zuilordes. Zo bijvoorbeeld de beide broers Andries en Jan Barend Wiekart, Nicolaas van Oostveen, later een “welvarend en zeer bekwaam Timmermansbaas” aan de Utrechtse Steenweg,²³ Jan van Beugen en Jacobus Eindhoven, welke laatste twee blijkens aantekening in de bestedingsoverzichten niet de meest snuggere leerlingen waren.²⁴ Tot de meer getalenteerden daarentegen behoorde duidelijk Johannes van de Groenekan – van 1775 tot 1782 in de

leer bij Gerrit Steenis – van wie een drietal plattegronden voor een vierkant gebouw, alsmede tekeningen van een dakconstructie, een trap en een achtkante theekoepel (afb.2) bewaard gebleven zijn. Ook van Johannes Koopman, de oudere broer van Herman Frederik, en van 1767 tot 1776 bij een timmerman uitbesteed, daarvan de laatste vijf jaar eveneens bij Steenis, hebben we een plattegrond en een kapdoorsnee voor een pand, twee plattegronden met eenvoudige gevel voor een rijtjeshuis, en een achtkante theekoepel.

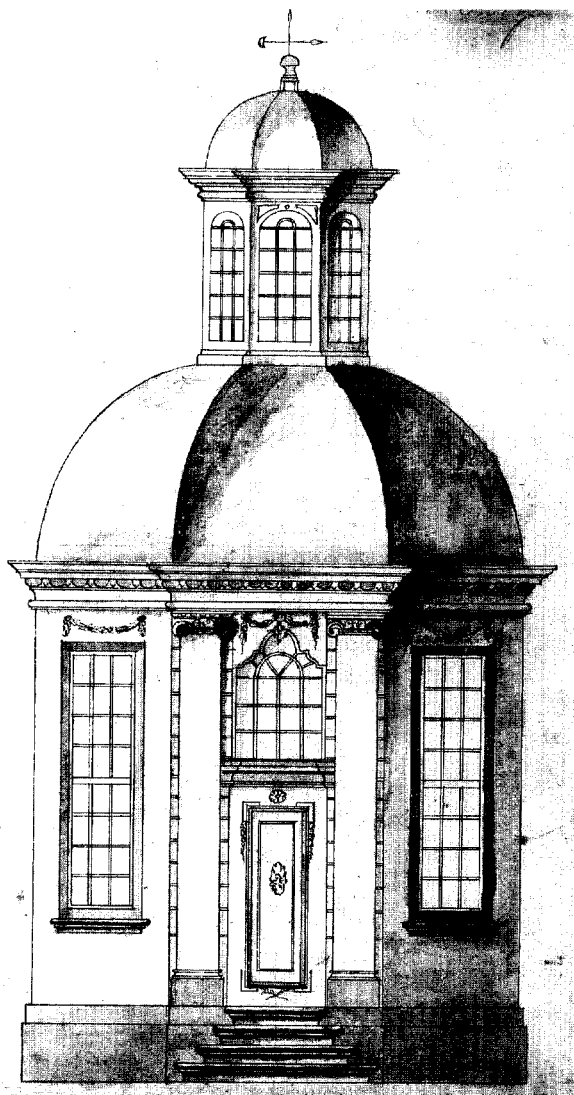
Een hele reeks zuilvoeten en kapitelen – zes in totaal – is van Wouter van Boom bewaard gebleven, en deze behoren tot de weinige bladen die van een jaartal zijn voorzien. Vijf van de zes tekeningen dateren blijkens opschrift uit de periode 1779-1781, en daarmee uit de laatste jaren van zijn verblijf in het Burgerweeshuis, waarin Van Boom in 1767 als achtjarige knaap opgenomen was. Sinds 1776 zat hij op timmeren, eerst bij Dirk Wolsing, dan bij Pieter Adams, en de oudste bewaarde tekening maakte hij dus toen hij al een paar jaar praktijkervaring had, en in het jaar waarin hij 20 werd.

Nagenoeg van dezelfde leeftijd was de in januari 1761 geboren schildersgezel Nicolaas Visser toen hij, in het achtste jaar van zijn opleiding, zijn twee in de Topografische Atlas aanwezige, in 1782 gedateerde tekeningen vervaardigde. Ook

Afb. 4. Rijtjeshuis; plattegrond, gevel, kapplan.
Anonym, 1772.
GA Utrecht, Top. Atlas inv.nr. 121, tekening nr. 289.

de laatste gedateerde én gesigeneerde tekening van de 72 architectuurvoorstellingen – het reeds genoemde plafond van La Febre uit 1786 – werd door de desbetreffende pupil vervaardigd, toen deze, 20 of 21 jaar oud, al op het punt van vertrekken stond.

Afb. 5. Achtkante tuinkoepel, in twee verdiepingen, opstand.
Gerrit Stalburg, ca. 1770/1775?
GA Utrecht, Top. Atlas inv.nr. 121, tekening nr. 192.

Dit lijkt erop te wijzen dat ook alle andere, niet gedateerde tekeningen, vermoedelijk pas tot stand kwamen toen de makers al volwassen waren, in de laatste jaren van hun verblijf in het Weeshuis. Ook niveau en nauwgezetheid wijzen daarbuiten uiteraard meer op het werk van een twintigjarige dan van een tienjarige. Dit vergemakkelijkt uiteraard, als deze veronderstelling klopt, hun datering, en dat is juist voor de paar bewaarde fraai gedetailleerde tekeningen die gehele bouwwerken weergeven – de theekoepels en herenhuisen – niet zonder relevantie.

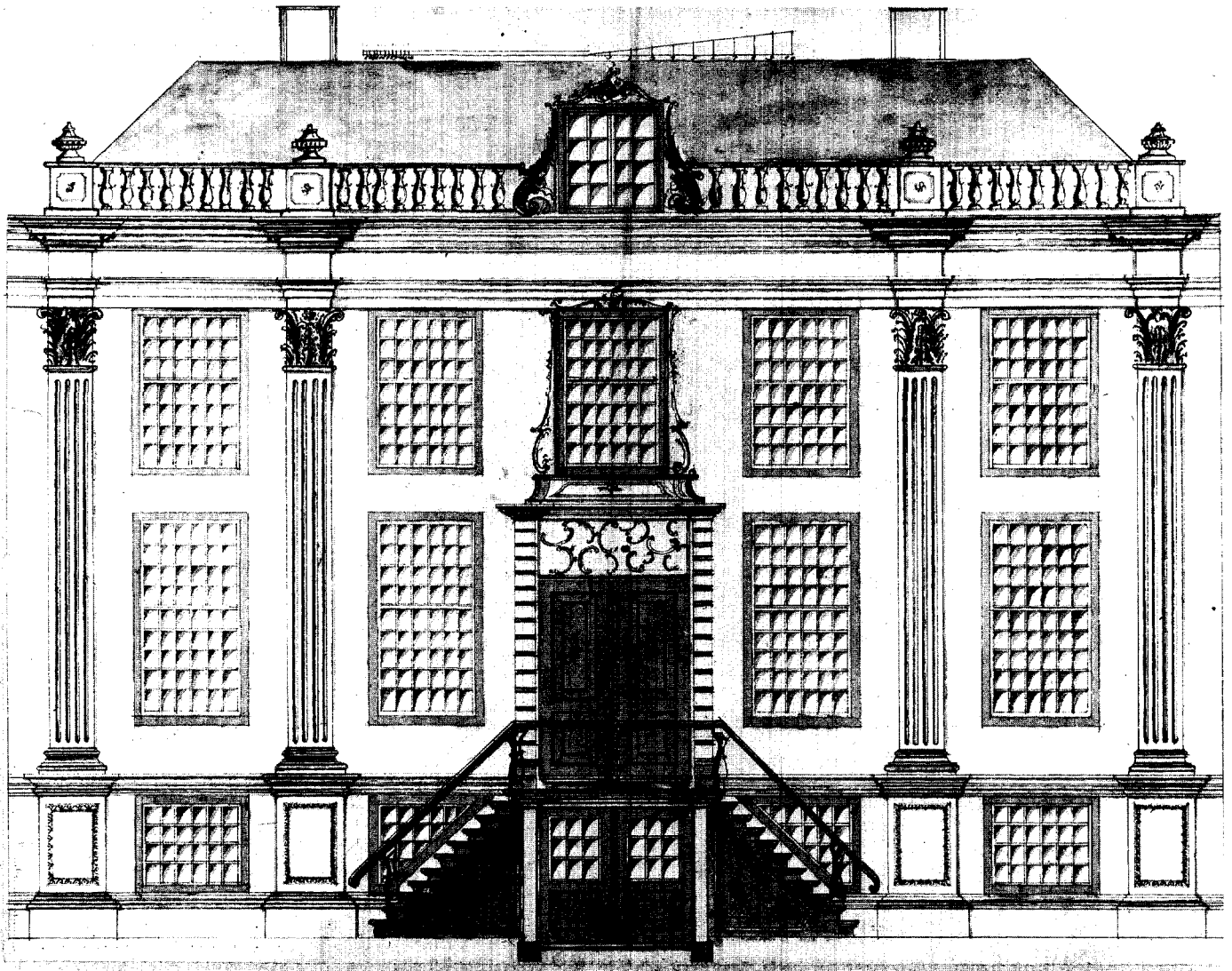
Op grond daarvan lijkt het niet te gewaagd om de theekoepel van Johannes van de Groenekan – geboren in 1758, in opleiding sinds 1775, vertrokken in 1782 – rond 1780 te dateren, die van Johannes Koopman (met de desbetreffende jaar-

tallen 1751, 1767 en 1776) niet al te lang na 1770, en de twee van Gerrit Stalburg (1752, 1769, 1778) in dezelfde tijd. Voor het orgelfront (afb.3) van Herman Frederik Koopman – geboren in 1754, in opleiding sinds 1766, uit huis in 1778 – komt men dan op circa 1775 uit, en hetzelfde geldt voor een Dorisch portaal met segmentboogvormig fronton van Jacobus van Rossem (1751, 1768, 1776). Poort en tuinhek van Dirk van der Zwan (1759, 1773, 1781) zouden dan van tegen 1780 moeten dateren. Ook voor de bewaarde plattegronden van Van de Groenekan, Koopman, Van Oostveen en Arnoldus Vollenhoven komt men met deze berekening ergens in de jaren zeventig uit. De meeste bewaarde bouwkundige tekeningen die het niveau van zuilvoet, trap of dakspant te boven gaan, stammen derhalve uit de periode 1770-1780, uit de beginperiode van Arnoldus Koopman als tekenleraar dus. Daarbij voegt zich dan ook nog moeiteloos een tekening van onbekende hand van een halsgevel met pilasterportaal uit 1772 (afb.4). Dit laatste logenstraft in elk geval enigszins de welgeuite veronderstelling, dat de in 1769 aangestelde Koopman pas in 1774 serieus met zijn onderwijs begonnen zou zijn,²⁵ en ook de daaraan gekoppelde bewering dat alle tekeningen pas van na dat cruciale jaar zouden stammen.

Tot slot nog enkele opmerkingen over de bouwstijl. De jaren zeventig van de achttiende eeuw zagen in Nederland de overgang van Lodewijk XV-stijl naar Lodewijk XVI-stijl, van sierlijke rococo naar strak neoclassicisme. Daarvan is bij de bewaard gebleven ontwerpen nog weinig te bemerken. Zeker de vier theekoepels zijn nog van een grote elegantie, waarbij bij vooral die van Johannes Koopman (zie omslag), maar ook die van Johannes van de Groenekan in de golvende en gebogen vormen van balusters en bovendorpels de Nieuwe Zwier, zoals het indertijd heette, nog overheerste. Zij mogen voor de tijd van hun ontstaan als ouderwets gelden, ofschoon in de festoenen boven de vensters van het theehuisje van Van de Groenekan al de terugverwijzing naar de zeventiende eeuw te herkennen is die voor de Hollandse Herleving – de Nederlandse baksteenvariant van het internationale neoclassicisme in de jaren zeventig en tachtig – van deze jaren zo karakteristiek zou zijn.²⁶

Iets zakelijker, en daardoor iets tectonischer en architectonischer van karakter, zijn de beide octagonale theekoepels van glazenmakersleerling Gerrit Stalburg, waarvan de één met zijn opbouw in twee verdiepingen met twee koepels, en door grote vlakke Ionische pilasters geflankeerd portaal (afb.5), op het eerste gezicht meer weg heeft van een octagonale dorpskerk, zoals men deze ook in zeker één van de vele edities van het tractaatje van Bosboom afgebeeld kon vinden,²⁷ dan van een simpel tuinprieel. Ook in dit geval treffen we overigens – hierin eveneens met Bosbooms kerkontwerp overeenstemmend – zeventiende-eeuwse festoenen aan.

De andere gesigneerde en daarmee enigszins te dateren ontwerpen ademen opnieuw nog eer de wulpse weelderigheid van het hofleven van het midden van de achttiende eeuw, dan dat zij vooruitwijzen naar de norse rechtlijnigheid van de komende eeuwwende. Een blik op de sierlijke anonyme halsge-

Afb. 6. Voorgevel van breed herenhuis. Anonym. ca. 1770/1780? GA Utrecht, Top. Atlas inv.nr. 121, tekening nr. 275.

vel van 1772, op het rijke orgelfront van Hendrik Frederik Koopman, of het tuinpriiel van Nicolaas Visser – nog van 1782 – leert in dit verband voldoende. Alleen de Toscaanse poort-met-tuinmuur van Dirk van der Zwan uit de late jaren zeventig is van een martiale gestrengheid, die meer bij het toekomstige neoclassicisme dan bij de voorbije rococo past.

Van de drie bewaard gebleven tekeningen van de voorgevel van een breed statig herenhuis²⁸ is de maker helaas onbekend, en hetzelfde geldt voor het jaar van vervaardiging. Van vóór 1769 kunnen ze evenwel niet zijn, en van ver ná 1780 zullen de meeste wel niet zijn, want al voor het jaar 1770 ogen enkele tamelijk ouderwets.

Dat geldt met name voor de fraaiste van het trio, die de gevel van een groot, vijf vensterassen breed pand van twee hoge verdiepingen boven lage sokkelverdieping weergeeft (afb.6). De colossale, Korinthisch bedoelde pilasters mogen

op zich heel goed bij het neoclassicisme passen, maar in hun onderhavige rijke gecanneleerde variant, in combinatie met de met vazen uitgeruste afsluitende balustrade en de sierlijke decoratie met voluutachtige ornamentiek van portaal, middenraam en dakkapel, zorgen zij niet zozeer voor een moderne heldere architectonische structuur, als wel voornamelijk voor rococo-achtige onrust. De nadruk op de middenas, bereikt door de ingang en het daarboven geplaatste venster in een gemeenschappelijke omkadering te plaatsen, was eveneens al spoedig uit de tijd.

Ook voor het tweede herenhuis gaat dit op. Het is een kubus van vijf traveeën breedte onder schilddak, nu met de halve verdieping niet ónder maar bóven de beide hoofdverdiepingen. Ofschoon het aan balustrades, pilasters en voluten ontbreekt, is het in de detaillering nog steeds lichtelijk frijvoel, wat door de manier van tekenen nog eens extra wordt

geaccentueerd. Wel zijn de strakke contouren van het gebouw modern te noemen, zoals dit ook geldt voor de gelijkwaardige behandeling van de vensters in de middenas, die zich in niets van de andere onderscheiden.

Het derde huis tenslotte, als een complex met twee ver vooruitspringende identieke vleugels in perspectief getekend (afb.7), is enerzijds beslist soberder; zo zijn de vensteromlijstingen een stuk eenvoudiger dan in het geval van nummer twee. Anderzijds zijn de met voluten versierde dakkapel alsmede de gezamenlijke omlijsting van het pilasterportaal en het middenvenster van de eerste verdieping duidelijk reminiscenties aan een weldra in de bouwpraktijk afgesloten verleden. Van het nieuwste heden, dat in de prijsvraag voor het Stadhuis van Groningen (1774) op papier,²⁹ en vervolgens in het geval van het Rechthuis van Westzaan (1781-'83) voor het eerst driedimensionaal, voor grotere profane gebouwen als visitekaartje van het neoclassicisme de introductie van de klassieke tempelportiek met vrijstaande zuilen bracht, is daarentegen in de tekeningen der weeskinderen, zoals zij onder de hoede van Arnoldus Koopman tot stand kwamen, nog weinig te bespeuren.

Afb. 7. Huis in drie vleugels, opstand voorzijde.
Anonym. ca. 1770/1780?
GA Utrecht, Top. Atlas inv.nr. 121, tekening nr. 287.

Noten

- 1 GA Utrecht, archief GBW, inv.nr.791; in Top.Atlas als inv.nr.121.
- 2 A.Graafhuis, "Tekenonderwijs in het Gereformeerd Burgerweeshuis op het einde van de achttiende eeuw", *Jaarboekje van Oud-Utrecht*, 1962, p.129-135.

- 3 L.van Tilborgh en A.Hoogenboom, *Tekeningen Destijds. Utrechts tekenonderwijs in de 18e en 19e eeuw*, Utrecht 1982, p.33-39.
- 4 Graafhuis, o.c.[2], p.130. Zo ook Van Tilborgh & Hoogenboom, o.c.[3], p.36.
- 5 Over de kwekelingen, met een complete serie minibiografietjes voor de periode tot 1795: M.Langensbach, *Onbekend talent. Leerlingen van de Utrechtse Fundatie van Renswoude 1761-1795*, Zutphen 1991; over de docenten: R.van Luttervelt, "Hendrik van Velthoven, eerste teekenmeester aan de Fundatie van Renswoude", *Jaarboekje van Oud-Utrecht*, 1945/46, p.162-174; en A.Graafhuis, "De wiskundigen Laurens en Gerbrand Praalder", *Jaarboekje van Oud-Utrecht*, 1961, p.79-99.
- 6 A.J.M.Kunst, *Van Sint Elisabeths-Gasthuis tot Gereformeerd Burgerweeshuis 1485-1814*, Diss. RUU, Utrecht 1954, besteedt geen woord aan het tekenonderwijs. J.J.Dankers en J.Verheul, *Als een groot particulier huisgezin. Opvoeden in het Utrechtse Burgerweeshuis tussen caritas en staatszorg 1813-1991*, Zutphen 1991, beginnen hun verhaal feitelijk pas in 1813, en zijn over de daaraan voorafgaande periode zeer kort.
- 7 Graafhuis, o.c.[2], p.129-130.
- 8 Van Tilborgh & Hoogenboom, o.c.[3], p.34 resp. 38.
- 9 Graafhuis, o.c.[2], p.133-134.
- 10 Zie voor een volledige opsomming de Bijlage.
- 11 Van Tilborgh & Hoogenboom, o.c.[3], p.36.
- 12 Graafhuis, o.c.[2], p.131.
- 13 Register van ingenomen weeskinderen 1650-1880, Archief GBW inv.nr.723.
- 14 Zie requesten met bijlagen, archief GBW, inv.nr.721.
- 15 Archief GBW, inv.nr.769, in 2 omslagen.
- 16 Informatie ontleend aan Register van ingenomen weeskinderen, archief GBW inv.nr.723, p.316-317; Lijsten van besteding van weeskinderen, archief GBW inv.nr.769, jaren 1764 t/m 1776.
- 17 Graafhuis, o.c.[2], p.131-132; Van Tilborgh & Hoogenboom, o.c.[3], p.38.
- 18 Geciteerd naar Van Tilborgh & Hoogenboom, o.c.[3], p.33.
- 19 Van Tilborgh & Hoogenboom, o.c.[3], p.36.
- 20 Lijsten van besteding van weeskinderen, GBW inv.nr.769, aantekening op de lijst van 1782.
- 21 Zie Register van ingenomen weeskinderen, GBW inv.nr.723, p.375.
- 22 Zie Register van ingenomen weeskinderen, GBW inv.nr.723, p.363.
- 23 Aldus aantekening in het Register van ingenomen weeskinderen, GBW inv.nr.723, p.334.
- 24 Lijsten van besteding van weeskinderen, GBW inv.nr.769, apart ingelegd met opmerkingen ten behoeve van de besteding in 1781 (Van Beugen, met de aantekening: "Leest en schrijft nog gemeen") resp. 1781, 1782 en 1783 (Eindhoven, met de opmerkingen: "gantsch niet van de vlugste"; "gantsch niet vlug van oordeel, leest & schryft gemeen"; "ook gantsch niet vlug van geest. Leest en schryft allergeeften").
- 25 Zo nog Graafhuis, o.c.[2], p.130.
- 26 Daarover recent: T.H.von der Dunk, "Hollandse Herleving rond Amsterdam" [De terugkeer van de Gouden Eeuw in de architectuur van noordelijk Holland aan het einde van de 18e eeuw], *Holland*, XXVIII (1996), p.82-100.
- 27 In elk geval in: S.Bosboom, *De vijf colom-orden, met derzelver deuren en poorten*, Amsterdam 1784, plaat XLIII.
- 28 Achtereenvolgens de tekeningen no.275, 282 en 289 (hieronder in deze volgorde besproken). Zie Bijlage.
- 29 Daarover: R.Meischke, "Achtste-eeuws classicisme: twee bouwkundige prijsvragen", *Nederlands Kunsthistorisch Jaarboek*, X (1959), p.218-242; A.T.Schuitema Meijer, *De Raadhuisen van de stad Groningen*, Groningen 1962, p.50-88.

Bijlage: Lijst van architectuurtekeningen Burgerweeshuis

<i>no.</i>	<i>maker</i>	<i>jaar</i>	<i>voorstelling</i>				
17.	Jan van Beugen		Toscaans kapiteel	159.	Nicolaas van Oostveen	plattegrond van groot huis	
18.	Jan van Beugen		Toscaanse zuilvoet	160.	Nicolaas van Oostveen	Dorische zuilvoet	
31.	Wouter van Boom	1779	Toscaanse zuilvoet	176.	Jacobus Pretten	trap	
32.	Wouter van Boom	1781	Ionische zuilvoet	177.	Jacobus Pretten	trap	
33.	Wouter van Boom	1780	Dorisch kapiteel	178.	Jacobus Pretten	trap	
34.	Wouter van Boom	1780	Dorische zuilvoet	179.	Jacobus Pretten	2 schoorsteenmantels	
35.	Wouter van Boom	1779	Toscaans kapiteel	182.	Jacobus van Rossem	Dorisch portaal	
36.	Wouter van Boom		Toscaanse en Dorische zuil	192.	Gerrit Stalburg	achtkante theekoepel in twee verdiepingen	
43.	Arie Dekker		Ionische zuilvoet	193.	Gerrit Stalburg	achtkante theekoepel	
44.	Arie Dekker		Dorische zuilvoet	196.	Abraham Vernee	trap	
45.	Arie Dekker		Toscaans kapiteel	197.	Abraham Vernee	trap	
51.	Arie Dekker		Ionisch kapiteel	223.	Nicolaas Visser	1782	tuinprieeel (?) met beelden
52.	Arie Dekker		Romeinse zuilvoet	224.	Nicolaas Visser	1782	wandgeleding met Ionische pilasters
53.	Arie Dekker		trap				
59.	Jacobus Eindhoven		Dorisch kapiteel	227.	Arnoldus Vollenhoven	trap	
60.	Jacobus Eindhoven		Dorische zuilvoet	229.	Arnoldus Vollenhoven	plattegrond van woonhuis(?)	
69.	Ludovicus la Febre	1786	plafond	236.	Andries Wiekart	Dorische zuilvoet	
73.	Johannes van de Groenekan		plattegrond vierkant gebouw (kappenplan)	237.	Andries Wiekart	Toscaanse zuil	
74.	Johannes van de Groenekan		plattegrond vierkant gebouw (bovenverdieping)	238.	Jan Barend Wiekart	Toscaans kapiteel	
75.	Johannes van de Groenekan		plattegrond vierkant gebouw (begane grond)	239.	Jan Barend Wiekart	Toscaanse zuilvoet	
76.	Johannes van de Groenekan		dakconstructie	240.	Jan Barend Wiekart	Dorische zuilvoet	
77.	Johannes van de Groenekan		trap met deur	241.	Jan Barend Wiekart	Ionische zuilvoet	
79.	Johannes van de Groenekan		achtkante theekoepel	260.	Dirk van der Zwan	poort met muur	
113.	Herman Frederik Koopman		Dorische zuil	270.	Dirk van der Zwan	tuinhek met poort en vazen	
116.	Herman Frederik Koopman		orgelfront	271.	anonym	plattegrond huis	
121.	Johannes Koopman		rijtjeshuis (2plattegronden en 1 voorgevel)	272.	anonym	plattegrond huis	
122.	Johannes Koopman		achtkante theekoepel	273.	anonym	plattegrond huis	
123.	Johannes Koopman		plattegrond en doorsnee kap	274.	anonym	plattegrond huis	
131.	Jan Christoffel Leijtz		schoorsteenmantel (?)	275.	anonym	gevel breed herenhuis	
146.	Johannes Mica		trap	276.	anonym	trap	
157.	Hendrik Offerman		Dorische poort	277.	anonym	doorsnee huis	
158.	Hendrik Offerman		trap	278.	anonym	doorsnee kap	
				279.	anonym	trap	
				281.	anonym	trap	
				282.	anonym	gevel hoog herenhuis	
				283.	anonym	doorsnede kap	
				284.	anonym	doorsnede kap	
				285.	anonym	Toscaanse zuil	
				287.	anonym	gevel van huis in 3vleugels	
				288.	anonym	Toscaanse zuilvoet	
				289.	anonym	1772	rijtjeshuis (2plattegronden en 1 voorgevel)
				290.	anonym	tuinhek met ingang	